

Результаты. Разработка альтернативных вариантов политики, которые могут помочь в развитии государственной внешнеполитической стратегии Украины, но не будут противоречить цивилизационным и историческим интересам государства.

Научная новизна. Ограниченность исследования обусловлена тем, что впервые проанализирован путь Словакии в ЕС и НАТО с целью использования этого положительного опыта для евроатлантической интеграции Украины и учета влияния цивилизационного фактора на интеграционные процессы.

Ключевые слова: внешнеполитическая стратегия, цивилизационная идентификация, геополитический подход, евроатлантическая интеграция, Европейские стратегии, демократические трансформации.

Objective. Investigate how the geopolitical factor affects on the foreign policy orientation of the country; explore a civilization difference that exists between Ukraine and Slovakia, and its influence on the historical development of states.

Methods. Method of comprehensive approach to political material, according to the authors, allows combining different means of political science research (chronological, comparative-historical, structural and systematic, analytical, statistical) without violating the principles of objective knowledge of the historical development of those trends.

Results. The development of alternative policy options which can help in the development of the state of Ukraine's foreign policy strategy, but would not contradict the civilization and historical interests of the state.

Academic novelty. Limitations of the study caused by the fact that firstly was analyzed the path of Slovakia into the EU and NATO in connection with positive experience for Euro-Atlantic Integration for Ukraine, and in the account of the influence of civilization factor in the integration process.

Key words: foreign policy strategy, civilization identity, geopolitical approach, Euro-Atlantic integration, European policies, democratic transformations.

Рекомендовано до публікації д-ром іст. наук,
проф. Крапівіним О.В. Дата надходження рукопису 09.10.2012 р.

УДК 316:504:929

**Наконечний Р.А., канд. філос. наук, доц.,
Копитко А.Д., канд. іст. наук, доц.**

Львівський національний аграрний університет,
м. Дубляни, Україна,
e-mail: kaf_filosofii_lnau@ukr.net

СОЦІОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ У ВЧЕННІ М. РУДЕНКА

**Nakonechnyi R.A., Cand. Sci. (Philos.),
Assoc. prof.,
Kopytko A.D., Cand. Sci. (Hist.), Assoc. prof.**

Lviv National Agrarian University, Dubliany,
Ukraine, e-mail: kaf_filosofii_lnau@ukr.net

SOCIO ECOLOGICAL PROBLEMS OF RUDENKO'S STUDIES

Мета дослідження. Висвітлити соціоекологічні погляди українського мислителя та вченого М. Руденка і представити їхню практичну значущість.

Методика. Звернуто увагу передовсім на соціоекологічні аспекти вчення, котрі спрямовані на поступальне переосмислення відносин людини, суспільства та природи. Автори аналізують погляди М. Руденка в контексті сучасних реалій українського суспільства та світових тенденцій, що дозволяє побачити глибину поглядів цього мислителя та їхню не лише теоретичну, але й практичну значущість.

Результати. Апробовані як частина навчально-методичного посібника, на наукових конференціях, використовуються під час читання курсів філософії, філософії науки.

Наукова новизна. Автори наголошують на вагомому внеску М. Руденка в розробку філософських засад соціоекологічного вчення, котре переросло в Україні на рубежі 80-90-х рр. ХХ ст. в самостійну науку – соціоекологію. Цей момент, як правило, випадав з поля зору дослідників.

Практична значущість. Напрацювання М. Руденка є однією з вагомих складових формування нових наук – фізичної економії і соціоекології й використовуються як альтернатива традиційному розумінню стосунків людини, суспільства та природи. Його ідеї знаходять практичне втілення в Україні та за її межами в сільському господарстві та індустрії, які дозволяють збільшувати потенціал людини, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу.

Ключові слова: соціоекологічні проблеми, природа, матерія, Бог, субстанція, фізична економія, суспільство, землеробство, енергія прогресу, мораль.

«Жорстока правда століття вимагає від нас повної нещадності в аналізі. Ніякі догми, ніякі авторитети не повинні стримувати нашу думку» [М. Руденко].

Постановка проблеми. Людина виступає водночас як природна та соціальна істота. Між цими її двома складовими не завжди існувала гармонія, що оберталася для людства величезними бідами. Тому людська праця відповідно приносила людям блага, зручності або ж спричиняла значні руйнації та втрати. Якщо в питаннях екології природи та людини вже є значні напрацювання, то щодо екології суспільного життя тут можна відзначити лише перші спроби системного пояснення. Значною мірою пантеїстичний підхід, який був в усі періоди розвитку філософії, давав можливість подолати наявне протиріччя між соціальною та біологічною природою людини, усвідомлюючи єдність її духу та тіла. Така ж єдність існує у Всесвіті між матерією та Логосом (Богом). Прагнення з боку окремих суспільних сил нав'язувати цілому суспільству свою позицію про абсурдність такої тези, зведення самої матерії до речовини виявлялись надто шкідливими у своїх наслідках для самого суспільства. Прикладом цього може слугувати колишній СРСР. Важливо відзначити, що подібні ідеї є живучими і нині, завдаючи значної шкоди зусиллям людства подолати наявну екологічну кризу у світі. Треба завжди пам'ятати, що ця криза коріниться не стільки в якихось порушеннях об'єктивних законів природи, як у спотворених уявленнях людей про своє місце у Всесвіті та природі, які спрямовані на виокремлення людини із світу природи, рішуче їй протиставлення, підсилене прагненням покорити та змінити природу відповідно до інтересів людини. Природа розглядається в таких підходах як щось таке, що містить суто інструментальний для людини характер, а сама людина проголошується субстанцією, тобто ніби чимось самостійним від природи. Про ці негативні моменти власне постійно і говорить видатний український мислитель, правозахисник, вчений М. Руденко, вказуючи на потребу та шляхи їхнього усунення з людської ментальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, присвячених проблемам фізичної економії, які віднедавна побачили світ, варто відзначити матеріали міжнародної конференції, проведеної 8-10 квітня 2009 року «Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України» [8], в яких представлені окремі результати дослідження спадщини представників української школи фізичної економії, в тому числі М. Руденка.

Постановка завдання. Вивчення соціоекологічних аспектів вчення М. Руденка дозволяє чітко побачити його суть, спрямовану на усунення штучних нашарувань негативного спрямування у відносинах людини та суспільства з природою, передовсім перегляду низького статусу сільського господарства та селянина у вітчизняному суспільстві, завдяки яким життєдайна енергія Сонця трансформується в необхідні ресурси для забезпечення ефективного функціонування соціуму загалом. У статті використано напрацювання видатного українського мислителя і вченого, громадського діяча Миколи

Руденка. Важливо звернути увагу передовсім на соціоекологічні аспекти його вчення, спрямовані на поступальне переосмислення відносин людини, суспільства та природи. Автори аналізують погляди М. Руденка в контексті сучасних реалій українського суспільства та світових тенденцій, що дозволяє побачити глибину поглядів цього мислителя та їхню не лише теоретичну, але й практичну значущість.

Виклад основного матеріалу досліджень. Одним із суттєвих аспектів вчення М. Руденка є перегляд традиційного вчення про додаткову вартість, особливо гіпертрофовану у марксизмі, де природі не залишалось самостійної ролі у творенні прогресу людства. У зв'язку із цим мислитель відзначав: «Праця як така – без участі у ній продуктивних сил природи – не дозволила б нам побудувати настільки потужну індустрію і закидати космос розумними аппаратами» [4, с. 31]. Отже, мають, на його переконання, існувати відповідні умови в природі для продуктивної чи непродуктивної праці людини. Ігнорування фактора природи вело до того, що саму людину в суспільстві зводили до статусу раба, праця якого є неоплачуваною. Тут М. Руденко наводить приклад як рабовласницьких суспільств, так і СРСР з його розгалуженою мережею концтаборів та тюрем, де нещадно експлуатувалася праця в'язнів. А це породжувало з необхідністю аморальне ставлення до самої праці, знецінювало її статус в суспільстві. Тут і виникали найбільш значні проблеми з екологією духовного життя членів суспільства. Своє зневажливе ставлення до собі подібних суспільство успішно екстраполювало на природу, яка була якимось лишень субстратом, речовиною і не мала ніякої самодостатньої вартості. Думаємо, буде зайвим говорити про наслідки такого ставлення до природи і людини. Кожен із нас їх переживає і нині. Водночас не можемо повною мірою згодитися з твердженням М. Руденка про те, що моральні проблеми не можна плутати з проблемами фізичними [4, с. 32]. Незрозуміло, чому він моральні аспекти називає ідеологічними спекуляціями, які, на нашу думку, нічого не мають спільного з справжніми моральними цінностями. Людина, сформована в душі аморалізму чи імморалізму, не могла і не може створити науки і виробництва, які б не руйнували її гармонійних відносин з природою. Це показала практика багатьох країн світу. Бо завжди в структурі моралі існують, поряд з суб'єктивними, плинними уявленнями конкретної історичної доби, і ті, які є дієвими на всіх етапах розвитку людства.

Земля є одним із специфічних засобів виробництва, в якому чи не найбільше та передовсім акумулюється енергія Сонця, яка стає основою для розвитку людства, отримання ним додаткової вартості. Врешті-решт це усвідомив колись і Маркс, відійшовши від вульгарного розуміння природи, поширеного в XIX ст., але яке зберегли і продовжили інші, зокрема послідовники марксизму в більшовицькій імперії. Капітал, створений природою, мав бути переданий справді тим, хто трансформує її енергію – людям, чого в СРСР не відбулося. Натомість, як справедливо зазначав М. Руденко, людину в цій країні просто перетворили в механізм, машину, результати праці якої не належать їй. Із справжнім соціалізмом такий підхід не мав нічого спільного [4, с. 41]. Мабуть, тому в поколіннях людей, які народилися і виростили в СРСР, через це і склалося спотворене уявлення про соціалізм, яке нерідко пропагується і нині, в незалежній Україні. Насправді в СРСР існував не соціалізм, а найгірший різновид капіталізму – державно-монополістичний. Саме він, за словами М. Руденка, був тромбом, який заважав нормальному руху енергії Сонця судинами суспільного організму, що породило в нього тяжку хворобу [4, с. 42]. Чинячи насильство над природою, ми чинимо насильство і над людиною і навпаки. Нерідко людина чинить це, перебуваючи в ілюзії своїх уявлень, через незнання і, що найстрашніше, знаючи про несприятливі наслідки, руйнує свої зв'язки з природою – своєю коліскою.

М. Руденко багато місця в своїх працях відводить проблемі співвідношення природного та соціального. Із цього приводу він задавав запитання: «Якщо наша праця є

однією із сил природи, то як же складова може вийти за межі цілого?» [4, с. 66]. Звідси і його красномовний висновок про те, що політика повинна будуватися у суспільстві на основі знання законів природи. Доволі небезпечно для людини і суспільства намагатися «підігнати» закони природи під власні політичні уподобання. Нерідко політику творять люди, які дуже погано знають ці закони або взагалі їх не знають. Це підтверджує, наприклад, сучасна практика вітчизняних політиків. До того ж людина все більше оточує себе предметами штучної природи, створювані нею самою спеціальні матеріали для промислового виробництва, їжа, живі організми тощо віддаляють людину від природи, ослаблюють її життєві сили. Про такі реальні загрози сьогодні у весь голос говорять провідні вітчизняні та зарубіжні вчені. Тому дотримання законів природи дасть можливість людині досягти різних благ і ситості, а цього неможливо досягти без розуміння природи як чогось святого, одухотвореного, а не банальної речовини чи енергії, котру як завгодно можна експлуатувати, не відчуваючи перед нею жодної провини. Врешті воно вестиме до громадського капіталізму, де громада, а не приватна особа чи держава користатиметься благами, дарованими природою людині. При цьому він застерігає від ототожнення понять капіталістичного та буржуазного, бо перший відбиває природні процеси, а другий – суто суспільні. Порушення цього принципу Марксом та його послідовниками призвели до декларативного, а не справжнього пошанування людини [4, с. 78]. Прагнення мати досконалу форму, замість повноцінного її змістового наповнення, вели до ігнорування реального стану справ як у природі, так і в суспільстві. Праця землероба або іншого виробника, не обов'язково спрямована на створення товарів для ринку, вважалася в класичній політекономії непродуктивною та невартою уваги. Як наслідок, до багатьох сфер господарської діяльності людини складалося зневажливе ставлення, промисловості надавалася перевага над сільським господарством. Чи не звідти бере свої ідейні витoki залишковий підхід у ставленні до праці селян в колишньому СРСР? Робітники вважалися в класичній політекономії найголовнішими виробниками благ для суспільства, що не зовсім відповідало реаліям. Адже робітники ніколи не займалися продукуванням їжі для себе, без якої вони не здатні прожити і дня. Саме їм давало сільське господарство, про значущість якого несправедливо забували теоретики політекономії. А практично це породжувало явище соціальної несправедливості в суспільстві. Добре відомі з історії XIX-XX ст. неприязні відносини між селянами та робітниками, промисловцями та тими, хто організовував працю в сільському господарстві. Тому М.Руденко бачить вихід із цієї проблеми шляхом подолання штучного протиставлення цих сфер господарювання суспільства через утвердження засад фізичної економії, де земля і сільське господарство є об'єктивно першими трансформаторами енергії Сонця, та продукування життєво необхідних благ, без яких людина фізично існувати не може. Адже, за законом збереження і перетворення енергії, підкреслював він, родючість землі як абсолютна соціальна енергія переходить у відносну соціальну енергію промислових підприємств [6, с. 364]. Справжню вартість має енергія Сонця, акумульована біологічними організмами, а не штучними пристроями. Людина нічого не здатна створити сама без ресурсів, які нам дарує Земля, Сонце, Всесвіт [4, с. 88].

М. Руденко помітив таку рису в політекономічному вченні К. Маркса, як його ідеалістичне спрямування. Адже Маркс, відкидаючи наявність у матерії, природи статусу субстанції, значну увагу натомість приділяючи феномену суспільної праці, проблемам практики, тим самим демонстрував своє ідеалістичне бачення суті справи. Звідси, із сумом констатує М. Руденко, замість реальних матеріальних благ люди отримували "соціалістичне змагання, гасла на фанері, копійчані премії «для підняття духу»", дошки пошани, ентузіазм, опертий на казенні гасла тощо [4, с. 91]. Тим самим праця людини будувалась не на знанні законів природи, а на надуманих гаслах та девізах. Тому ті, хто декларував себе в СРСР як матеріалісти, в дійсності такими не були, бо шу-

кали, як аргументовано доводить М. Руденко, якусь суспільну субстанцію, яка за всіма параметрами є ідеальна, духовна, а не матеріальна. Недарма комунізм називають різновидом релігії, а не наукою. Якщо в середні віки за невизнання догматів релігії спалювали, то за невизнання чи критичне ставлення до вчення наукового комунізму відправляли в концтабори, заслання і психіатричні лікарні, вбивали. Як відомо, наука без критичного аналізу свого предмета досліджень не може існувати повноцінно, приречена на занепад.

Відомо, що М. Руденко, як послідовник фізіократів, сприймає їхній погляд на суспільство як живий організм, неодмінну часточку природи. Спроби виокремити суспільну форму в протиприродну, яка якісно відрізняється від природи, не є добре обґрунтованими. Людина тоді пориває свідомо чи несвідомо зв'язки з природою, діє і працює, порушуючи її закони. М. Руденко справедливо відзначав, що люди настільки поринули в штучно створений ними світ, що тепер для них природа вже виглядає чимось екзотичним, куди вони час від часу відправляються на відпочинок або екскурсію. Звідкіля йде величезна небезпека відриву соціального від природного, коли людина наївно собі уявляє, що її багатства і статки виникають з нічого. Саме звідси сьогодні ми маємо віртуальні гроші, які людина абсолютизує, хоча джерелом своєї появи вони мають природу. Ігнорування природних законів у сфері суспільної економіки і є причиною все частіших і потужніших криз у ній. «Саме тому, що деякі люди не збагнуть, що гроші – тільки умовні символи, математичні знаки, а не сама енергія, і відбувається відрив соціального від природного», – констатував М. Руденко [4, с. 99]. Тому і поділяли людей на соціальні класи не за виробничо-енергетичним критерієм, а суто політичним і суб'єктивним (подобається комусь ваше майно, значить, він вас зарахує до класових ворогів, не цікавлячись джерелом його походження). Щось подібне ми спостерігаємо і нині в Україні, коли заможними нерідко є люди, які самі нічого не продукують (високопоставлені управлінці, судді, прокурори, олігархи), яких Ф. Кене і М. Руденко називали безплідним соціальним класом. А справжні виробники живої речовини – селянство і трансформатори енергії Сонця – робітники промисловості залишаються на узбіччі від тих матеріальних благ, які створили. Їх і надалі продовжують підгодовувати гаслами та девізами про світле майбутнє. У свою чергу, родючий шар (гумус) земель в Україні і далі інтенсивно руйнується, а кмітливі сусіди в наших духовних рабів навіть його купують та вивозять за межі країни, землі сільськогосподарського призначення відводяться під забудову та інші невиробничі цілі. А нас владоможці годують обіцянками, що Україна в ХХІ ст. відновить свій статус «житниці Європи», а може, й цілого світу. Небезпідставною для сучасності є думка М. Руденка про те, що суспільні відносини мають будуватись на законі збереження та перетворення енергії. Енергія, трансформуючись у різні свої форми, завжди буде зберігати однаковий обсяг. Її розкрадання з боку тих класів, які не продукують матеріальних благ безпосередньо, може обернутися загибеллю для самої держави та руйнуванням суспільства. Зруйноване село вже в часи СРСР породило дисбаланс у продовольчому забезпеченні країни. Між селом та містом поступально наростало глибоке протиріччя, яке не вдалось подолати навіть в незалежній Україні.

Пророчими були міркування М. Руденка про перспективи реформ М. Горбачова в СРСР. Опора на марксистську теорію, яка відривала людину від першооснов її буття, підпорядковувала інтересам виробництва, на переконання цього мислителя, загрожувала кривавим майбутнім та різким зростанням хаосу в суспільному житті [7, с. 385]. Що врешті-решт і сталося: криваві конфлікти, економічні негаразди, злочинність небачених масштабів, свавілля властей на різних рівнях сумбурних 90-х років ХХ ст. в більшості колишніх радянських республік. Опора на економічну теорію А. Сміта та К. Маркса призвела до руйнування зв'язку людини зі своєю колискою – природою. Подолати таке протиріччя могла, на думку М. Руденка, фізіократична теорія французького королівського лікаря Ф. Кене, котра найбільш повно відповідала фізіології суспільства [7, с. 391].

Тому пресловуту додаткову вартість треба шукати не в людській праці, а в живій силі, що йде з природи. Виснажена, голодна, знесилена людина не здатна ефективно працювати, що і підтвердила практика господарювання в СРСР. Тут варто звернути увагу на таку красномовну тезу мислителя: «У той же час легко побачити, що вартість – не що інше, як синонім сонячної енергії, яка набула ознаки енергії біологічної. І лише тому вона стає енергією нашої праці» [7, с. 396]. Основою для визначення курсу грошей, передбачав М. Руденко, в майбутньому стане хліб, а не золото, як було досі. «Товаром усіх товарів є пшениця – це саме з неї та інших культурних злаків на земній кулі з'явилася вартість взагалі і навіть абсолютна додаткова вартість», – підкреслював він [1, с. 487]. Продовольчі кризи початку ХХІ ст. з очевидністю підтверджують слова цього мислителя, сказані в другій половині 80-х років ХХ ст. Виходом з кризи є реформа сільського господарства, пов'язана з переходом у повну та спадкову власність селянам землі, захищену гарантіями з боку держави. Однак, як показує практика незалежної України, нерідко селяни і нині не мають такої повної власності. Вони не захищені від зазіхань владоможців та сумнівного походження багатіїв на їхні землі, нерідко ще й нині селянам під різними приводами затримують видачу актів на землю. Селянину недоступна сільськогосподарська техніка, без якої важко нарощувати додаткову енергію для розширення масштабів та якості господарювання. І що важливо – повернути родючість землі, зруйнованої внаслідок недбалого ставлення до неї, що є однією з найскладніших проблем. Таким реаніматором землі М. Руденко бачить фермера, озброєного сучасними знаннями та технікою [7, с. 423-424]. Але на цьому шляху перешкодою в Україні, як і в СРСР, є авторитарність держави, яка, замість підтримувати або принаймні не заважати фермеру працювати, чинить страшний тиск (економічний та позаекономічний) на нього. Відсутність реальної економічної та політичної свободи заганяє багато сфер суспільного життя в «тінь». Людей, які вмюють та прагнуть ефективно працювати, різні паразити з бюрократичного апарату держави відверто грабують. Звідси маємо відтік працездатного населення з країни, втрату інтелектуального фонду нації, які переходять в розпорядження інших суспільств, де вмюють шанувати розум та якісну працю. І, в першу чергу, спостерігаємо зневагу до села і сільського господарства – осереддя накопичення життєдайної енергії поступу. Тут би і мали ми прислухатись до пересторог М. Руденка, якщо хочемо жити, а не животіти чи остаточно виродитись. Усі симптоми цього сьогодні є вельми очевидними. Без фінансових дотацій селу з боку держави важко буде селу відродитися, а отже, й іншим галузям економіки. Це переконливо доводить практика розвинених країн світу.

Соціоекологічні аспекти М. Руденко аналізує, виходячи зі свого розуміння субстанції. Для нього субстанція – це Бог, але який поєднує в собі духовне та матеріальне, які взаємно одне одного доповнюють [3, с. 199]. Його він окреслює як Світову Монаду, Духоматерію, локалізовану в центрі Всесвіту, а наша Галактика розміщена на далекій його околиці. Про це детально веде мову М. Руденко на сторінках твору «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)» [2]. Субстанція має об'єктивний характер і завжди перебуває за межами наших відчуттів. Бог і є тою самою Природою. В Богові є синтез та наявність протилежностей. Матеріального ми не повинні соромитися або робити вигляд, що не надаємо йому значення. Все ми повинні називати їхніми власними іменами, а не займатися підміною понять. Бо саме порушення цього правила часто призводить суспільства до великих бід, породжує аморальність, дволикість у думках і діях. Водночас сучасна людина стала як ніколи заземленою, зацикленою на реаліях земного буття. Вона нерідко не усвідомлює наявності фізичного та інформаційного впливу Всесвіту на себе і свою життєдіяльність. Саме у Всесвіті здійснюється коловорот енергії, для людей він передовсім асоціюється з енергією Сонця, хоча, як показують наукові дослідження, так міркувати не відповідає в повній мірі об'єктивним закономірностям, бо залежимо

ми більшою мірою, як показав ще В.І. Вернадський, від різних видів космічної енергії. Ми є дітьми та продуктами Всесвіту, який, якщо перекласти на мову релігії, і є Богом-творцем, Світлом-Творцем. За словами М. Руденка, «кожна людина, яка відчуває духовний зв'язок із Світлом-творцем, – є Христос, Син людський, Боголюдина» [4, с. 133]. Тільки виходячи із цього постулату, людина може жити в гармонії з законами Всесвіту, бути щасливою та самореалізованою в суспільстві.

Значне місце у вченні М. Руденка займає дослідження праці та її природи. Поділяє її він на праведну та неправедну. Неправедною праця стає тоді, коли не вміє створювати додаткову енергію, поряд з тою, що нам дарована Всесвітом, і позбавляє нащадків майбутнього [4, с. 152]. Ми більше її розсіюємо, аніж нагромаджуємо. Багато того, що акумульовано в сільському господарстві, безповоротно вилучалось і вилучається на непродуктивні цілі. Завжди в цивілізованих народів таким пожирачем енергії, нагромадженої в хліборобстві, була численна бюрократія. У сучасній Україні, як відомо, бюрократичний апарат поглинає значну кількість ресурсів і коштів, тобто результатів діяльності селян і робітників. М. Руденко образно називає бюрократію злорякісною пухлиною суспільства. Вельми пророчими є думки мислителя, висловлені ще в середині 70-х років минулого століття: «Треба також пам'ятати, що, окрім усього іншого, відбувається духовне розтління народу: бажання керувати (водити за руку сліпців!) охоплює старих і малих, чоловіків і жінок. Але чи певні вони, що самі зрячі?» [4, с. 158]. Кожна держава і суспільство, котрі грабували селянина, прирікали себе на занепад. Духовність, відірвана від матерії, природи, Всесвіту, неминуче веде до бездуховності, політичних спекуляцій, появи всякого роду псевдовчень, які прагнуть зробити окремих людей та суспільні групи новими богами, які кують для нас, членів суспільства, нові кайдани неволі. Тому М. Руденко закликає людей бути справді мислячими критично, а не тупо і догматично сприймаючими чужі ідеї та погляди, багато з яких є псевдонауковими та псевдофілософськими. Ми завжди, наголошує М. Руденко, звикли морем цитат з творів авторитетів прикривати свої лінощі або небажання мислити. Людина не повинна трактувати, за словами П. Григоренка, «найзлободенніші питання нашого життя через авторитети». До всього треба підходити критично, піддавати сумніву. Значною бідою М. Руденко для вітчизняного суспільства вважав спроби підпорядкувати релігію та церкву інтересам політики. Як і в СРСР, в сучасній Україні люблять слова «рада», «радитися», «громадська ініціатива», «місцеве самоуправління», «всенародні обговорення» і т.д., але щонайменше реальне їхнє втілення в життя викликає лють у владоможців. Також без дійсної свободи слова, вільних дискусій, а не полеміки та взаємних звинувачень, котрі ми спостерігаємо на шпальтах газет, журналів, телеекранах, не можна говорити про справді моральне зростання українського суспільства та його еліти. Бо, як відомо, без свободи, наявності реального вибору моралі та моральності не існує. За словами М. Руденка, справжнє багатство може бути створене тільки на основі свободи [6, с. 371]. Раб ніколи не дбає про результати своєї праці. Це вже розуміли в давніх імперіях і намагалися раба хоча б частково залучити до плідної праці, надаючи йому в користування землю та майно. Без забезпечення справжньої, а не фіктивної участі народу у вирішенні нагальних справ свого життя, не можна серйозно говорити про його перспективи в майбутньому. Матеріальне, біологічне та духовне здоров'я суспільства значною мірою залежить від прагнення зберегти органічний зв'язок з природою і знань його представників про засади його дотримання, збереження та поглиблення, які ґрунтуються на знанні законів самої природи, а отже, і Бога.

Людина є істотою не тільки соціальною, але й біологічною, про що ми інколи забуваємо. Тим самим себе прагнемо відірвати від світу природи, в якому народились. Ми об'єктивно пов'язані тисячами невидимих вуз з ним. Про це М. Руденко недвозначно зазначав: «Щоб наш організм міг існувати, Сонце щорічно нарощує додаткову біомасу

у вигляді трав, злаків і, нарешті, у вигляді тварин, яких ми вживаємо в їжу» [6, с. 350]. Відображенням єдності біологічної та соціальної природи людини має стати її цілісний світогляд, в якому повинні бути в єдності соціальний і космічний аспекти [5, с. 495]. Тому фізична економія, на переконання мислителя, і повинна стати містком між суспільними і природничими науками, щоб подолати відчуженість людини від своєї матері – природи. Слушними є зауваження М. Руденка про безпідставність спроб уніфікувати та стерти рамки між природничими і соціальними науками, адже вони мають справу з природою і суспільством – двома специфічними гілками однієї суті [6, с. 353]. На основі цього ми повинні розуміти двояку природу додаткової вартості – природної та соціальної водночас. Неправильне її розуміння породжувало і породжує криваві конфлікти серед людства.

Висновки. Фізична економія, починаючи з фізіократичного підходу Ф. Кене, через вчення С. Подолинського, В. Вернадського і особливо М. Руденка, долає ідейно штучне протиставлення людини та суспільства з природою, Всесвітом, котре мало місце в політичній економії. Нові методологічні засади є важливим інструментом переосмислення людиною своєї сутності та слугують надійним опертям у відновленні органічного зв'язку із Всесвітом. Поряд із цим принципи фізичної економії є важливими моментами появи якісно нових та екологічних форм ведення господарства, відновлення гармонії у відносинах людини із суспільством та природою. Дослідження в галузі фізичної економії охоплюють все більше коло науковців, філософів та практиків як в Україні, так і поза її межами, свідченням чому є проведення науково-практичних конференцій та семінарів, видання відповідної літератури, вивчення в системі освіти, практичні спроби реалізації її напрацювань в сільському господарстві та промисловості.

Перспективи подальших досліджень. Тому є всі підстави для продовження досліджень в галузі фізичної економії, зокрема філософського обґрунтування природи соціоекологічних проблем з врахуванням напрацювань сучасної науки, щоб долучитися до процесу створення якісно нової парадигми життєдіяльності людини і суспільства в ХХІ ст., котра може порятувати від смертельної небезпеки загибелі людську цивілізацію на планеті Земля.

Список літератури / References:

1. Руденко М. Глобалізація і Україна / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 483-488.
Rudenko, M. (2008), "Globalisation and Ukraine", *Energiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 483-488.
2. Руденко М. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту) / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 499-644.
Rudenko, M. (2008), "Gnosis and modernity", *Energiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 499-644.
3. Руденко М. Економічні монолози / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008 – С. 169-346.
Rudenko, M. (2008), "Economic mologues", *Energiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 169-346.
4. Руденко М. Енергія прогресу / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 9-168.
Rudenko, M. (2008), "Progress energy", *Energiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. pp.* 9-168.

5. Руденко М. На шляху до світової монади / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 493-498.
Rudenko, M. (2008), “On the way to the World Monad”, *Energiiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 493-498.
6. Руденко М. Не заглядаючи в святці / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 347-424.
Rudenko, M. (2008), “Without looking at the calendar”, *Energiiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 347-424.
7. Руденко М. Шлях до хаосу / М. Руденко // *Енергія прогресу. Гносис і сучасність. Метафізична поема. Публіцистика. Поема* / М. Руденко. – К.: Журналіст України, 2008. – С. 377-424.
Rudenko, M. (2008), “Route to Chaos”, *Energiiia progresu. Gnosys i suchasnist. Metafizychna poema. Publicystyka. Poema*, pp. 377-424.
8. Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України // Зб. матеріалів міжнар. наук. конф., 8-10 квітня 2009 р. – К.: КНЕУ, 2009. – 531 с.
Physical economy: research methodology and global mission of Ukraine, *Zb. materialiv mizhnar. nauk. konf.*, April, 8-10, 2009, 531 p.

Цель. Раскрыть существо социоэкологических взглядов украинского мыслителя и учёного Н. Руденко и представить их практическую значимость для современного общества.

Методика. Внимание обращено, прежде всего, на социоэкологические аспекты учения Н. Руденко, направленные на планомерное переосмысление отношений человека, общества и природы. Авторы исследуют взгляды Н. Руденко в контексте современных реалий украинского общества и мировых тенденций, что позволяет увидеть глубину взглядов этого мыслителя и их не только теоретическую, но и практическую значимость.

Результаты. Апробированы как часть учебно-методического пособия, на научных конференциях, используются при чтении курсов философии, философии науки.

Научная новизна. Авторы акцентируют на значительном вкладе Н. Руденко в разработку философских оснований социоэкологического учения, которое превратилось в Украине на рубеже 80-90-х гг. XX в. в самостоятельную науку – социоэкологию. Этот момент, как правило, был вне поля зрения исследователей.

Практическая значимость. Разработки Н. Руденко являются одной из существенных составляющих формирования новых наук – физической экономики и социоэкологии и используются как альтернатива традиционному пониманию отношений человека, общества и природы. Его идеи находят практическое применение в Украине и за ее пределами в сельском хозяйстве и промышленности, которые позволяют увеличить возможности человека, не нанося ущерба окружающей среде.

Ключевые слова. Социоэкологические проблемы, природа, материя, Бог, субстанция, физическая экономия, общество, земледелие, энергия прогресса, мораль.

Objective. The aim of the research is to shed light on socio ecological ideas of Ukrainian thinker and scientist M. Rudenko and show their practical importance.

Methods. The attention is paid to socio ecological aspects of doctrine, which were directed on progressive rethinking of relationship of human being, society and nature. Authors analyze ideas of M. Rudenko in the context of modern realities of Ukrainian society and world tendencies which allow seeing the depth of ideas of this thinker and their not only theoretical but also practical importance.

Results. The results are tested as a part of textbook, on scientific conferences and are used as a part of courses of Philosophy and Philosophy of Science.

Academic novelty. Authors emphasize on the Rudenko's essential contribution in the development of philosophic principles of socio ecological doctrine, which have grown into independent science – socioecology. This important moment was omitted by researchers.

Practical importance. *Developments of M. Rudenko are important parts of formation of new sciences, namely physical economy and socioecology. They are used as alternative for traditional understanding of relationship of human being, society and nature. His ideas have practical application in agriculture and industry not only in Ukraine but also abroad. It allows enlarging human being potential without damage for environment.*

Key words: *socio ecological problems, nature, matter, God, substance, physical economy, society, farming, energy of progress, morality.*

Рекомендовано до публікації д-ром філос. наук,
проф. Лисим В.П. Дата надходження рукопису
13.01.2013 р.

УДК [622.21+346.543](447)

Пілігрим Г.С.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Донецьк, Україна, e-mail: pac06@mail.ru

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОНЦЕСІЇ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Piligrim G.S.

Donetsk National University of Economics and
Trade named after M.Tugan-Baranovsky, Donetsk,
Ukraine, e-mail: pac06@mail.ru

PRECONDITIONS OF CONCESSION IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

Мета. *Проаналізувати історико-правові передумови виникнення концесії та визначити її значення в сучасних умовах економічного розвитку України.*

Методика. *Проведено дослідження процесу історичного розвитку концесії та концесійних правовідносин в Україні. Визначено головні періоди історико-правового розвитку концесійної діяльності. Проаналізовано й обґрунтовано економіко-правове значення концесії в сучасних умовах розвитку України.*

Результати. *Розвиток в Україні ринкових відносин обумовив появу нових і повернення до правових форм господарювання, що були раніше, до однієї з яких цілком обґрунтовано можна віднести концесійну діяльність. Історико-правовий аналіз розвитку концесійної діяльності в Україні дозволив виділити період Середньовіччя, для якого характерним є те, що концесії надавалися виключно у сфері надрокористування, які отримали назву гірничих концесій і мали односторонній (не договірний) характер та були результатом прояву волі лише монарха, мали силу закону й надавалися за актами публічної влади (зокрема, жалуваними грамотами), а тому відносини концесіонера і концесієдавця будувалися на основі чіткої субординації (підпорядкування). Дореволюційний період (середина XIX століття - 1917 рік) характеризується тим, що в цей період реалізація концесій відбувалась як на загальнодержавному, регіональному, так і на муніципальному рівнях. Радянський період характеризувався існуванням переважно загальнодержавних концесій, оскільки, з одного боку, рішення про надання концесії приймав Головний концесійний комітет при РНК СРСР, а з іншого, концесії в той час мали на меті подолання економічної кризи та нарощування виробництва в різних галузях економіки країни, у зв'язку з чим концесіонерів допускали до тих сфер господарювання, які являли собою виключну монополію держави. Сучасний період розпочався з прийняття у 1992 році Закону України «Про іноземні інвестиції», передбачав можливість залучення іноземних інвестицій на концесійній основі. На кожному з цих етапів концесійні відносини мали, відповідно, односторонній характер гір-*